

Een van de kenmerken van een toegepast vak als huishoudkunde is, dat de beoefenaren in staat moeten worden geacht de (steun)vakken waarvan gebruik wordt gemaakt op een geïntegreerde manier toe te passen. Anders gezegd, huishoudkundigen moeten in staat zijn al die disciplines die van nut zijn in het kader van de dagelijkse verzorging van mensen ook daadwerkelijk ten behoeve van die verzorging aan te wenden.

Dat betekent, dat aan de opleiding hoge eisen worden gesteld: niet alleen zullen (steun)vakken degelijk onderwezen moeten worden, maar ook zal aan de student het waarom en hoe van de toepassing binnen huishoudkunde duidelijk moeten worden gemaakt. Al gauw valt dan het woord integratie.

Theo van der Schilden, docent aan een opleiding voor Toegepaste Huishoudwetenschappen (THW; Akademie Diedenoort te Wageningen), vindt dat daar te weinig aandacht aan wordt besteed. Erger nog, uiteindelijk slaat dit gemis in de opleiding terug op huishoudkunde zelf.

De noodzaak van een huishoudkundig praktikum in de opleiding tot huishoudkundige.

TH. VAN DER SCHILDEN

De kennis met betrekking tot een sektor of deelgebied, wordt op de school een vak genoemd en als zodanig aangeboden. Per vak is een docent verantwoordelijk voor het nivo en de didactische werkvormen.

Via steunvakken wordt zoveel kennis aangeboden als nodig is voor begrip en uitwerking in de hoofdvakken. Bij deze laatste wordt door een vakpraktikum een mogelijkheid geboden om de verworven kennis te toetsen en/of te visualiseren. Samengevat kan een student, na één of meer jaren onderwijs in een vak, als klankbord fungeren voor de specialist (voedingsdeskundige, architect, e.d.). Stel dat we de vakken vergelijken met straten, die leiden naar een plein. Zo'n plein zou men kunnen aanduiden als het *Huishoudkundeplein*. Dit plein is het hart van de leefomgeving. Hier is het bestuurscentrum gevestigd, hier worden beslissingen genomen, nadat aspecten zijn onderkend en argumenten zijn afgewogen.

Het onderkennen van de aspecten, het meten van hun gewicht en het afwegen van argumenten, is een kundigheid, die door ervaring wordt verkregen. Hiervoor moeten methoden en technieken worden gehanteerd, waarvan studenten nimmer hebben kennis genomen en (dus) zeker nooit beoefend hebben.

Men kan dit alles versimpelen, door te stellen dat kennis uit deelgebieden door studenten

geïntegreerd behoort te worden; *maar tot wat?* Integreren van kennis is als zodanig niet het probleem. Een huishoudkundig probleem afgrenzen, hiervan de aspecten onderkennen, deze meten, wegen en met elkaar in verband brengen, vereist toch heel wat meer.

Een *doelstelling* van een huishoudkundige opleiding behoort te zijn: *de kunde om sociale-, technische- en economische aspecten wezenlijk met elkaar in verband te brengen*. Deze zodanig met elkaar te verzoenen, dat een optimale totaalvorm ontstaat. De vraag is nu, of deze doelstelling door de studenten zelf verwezenlijkt moet worden en of het stagejaar daarvoor (uitsluitend) het middel is.

Huishoudkunde: integratiekunde

Een hoofdkenmerk van het beroep huishoudkundige is: het verzoenen van moeilijk verenigbare uitgangspunten, zoals economische met leefbare. Een vraag van alle dag is: hoe gezondheid te combineren met gezelligheid? De *funktie-eisen* worden bepaald vanuit verschillende invalshoeken:

- het cultuurpatroon en de maatschappelijke ontwikkelingen bepalen het verzorgingsnivo in algemene zin;
- de instelling (of het huishouden) stelt nauwe begrenzingen aan de economisch-technische uitvoering;

- de uitvoerenden (het personeel, de huisvrouw/man) vragen aanvaardbare arbeidsomstandigheden;
- de te verzorgen mens overvraagt in kwantiteit en kwaliteit.

Niet alleen door de complexiteit van de problemen, maar ook een feitelijk voornamelijk door de ingebouwde tegenstrijdigheden bij de verlangde eindresultaten, is het beroep van huishoudkundige een moeilijk beroep. Problemen, die zich voordoen bij het verzorgen van mensen, zijn niet terug te brengen tot het oplossen van een vergelijking met verschillende onbekenden. Het gaat telkens weer om het verantwoord afwegen op een min of meer ethische grondslag.

Allerlei vraagpunten dringen om voorrang: welke verzorgingseisen zijn aanvaardbaar? Wat is het verzorgingsnivo? Hoe wordt aan belevingsaspecten recht gedaan? Wat is economisch haalbaar? Hoe verlopen de sociale contacten? Hoe wordt de sfeer beïnvloed?

Het is niet overdreven om te stellen, dat huishoudkunde in optimale vorm, eigenlijk huishoudkunst genoemd zou kunnen worden.

Hoewel een THW-akademie geen kunstakademie is, mag men evenmin van studenten verlangen, dat ze tijdens de stage de kunst maar van anderen af moeten kijken.

Als huishoudkunde integratiekunde is, behoort het geen vraag te zijn óf hieraan iets gedaan moet worden, maar *wat* er gedaan kan worden en op *welke wijze* dit realiseerbaar is. De minimumeis te stellen aan een beroepsopleiding tot huishoudkundige, is de mogelijkheid voor studenten om problemen te kunnen toetsen en op te lossen in concreet realiseerbare verzorgingsituaties.

Dit kan nauwelijks in vakpraktika. Hiervoor is nodig een *huishoudkundig praktikum*.

Praktisch probleem

Een opleidingsinstituut, zoals bijvoorbeeld een THW-akademie, heeft niet de mogelijkheid om probleemstellingen op grote schaal te realiseren. Het beschikt niet continu over een academisch ziekenhuis, zoals dit bij de medische studie wordt ingeschakeld. Er ontbreken gebouwen, outillage en niet te vergeten de cliëntèle. Het plein is niet aanwe-

zig. Weliswaar beschikt men over keukens en een kafeteria, maar deze worden slechts gebruikt voor de praktika voeding. De doelstelling daarvan is veeleer praktisch oefenen in bereidingswijzen van voedingsmiddelen en de eigenschappen hierbij bestuderen. Het is denkbaar deze doelstelling uit te breiden tot meer huishoudkundige proporties. In een nieuwbouw-situatie zou hiermee rekening gehouden kunnen worden. Tevens wordt het dan mogelijk op beperkte schaal verzorgings-situaties te realiseren. Het gaat daarbij op z'n minst om het creëren van werkelijke probleemstellingen in reële situaties. Een *pleintje* is het minimum, waar studenten tijdens de opleiding mee vertrouwd worden gemaakt. De kunst van het integreren via het dorpsplein, kan daarna in de stage worden uitgebouwd, middels herkenning, tot een proportioneel wijder stedelijk kader. Een behoorlijke opdracht uitvoeren is nu nog voor studenten een angstig makend vooruitzicht. Indien de opleiding echter de basis heeft gelegd, is het probleemstellend - en analyserend denken niet meer het knelpunt.

Achtergrond-denken

Zoals reeds eerder opgemerkt zijn er bij de verzorgingsproblematiek een aantal hoofdaspekten te onderscheiden. Deze zijn in de volgende categorieën in te delen:

1. belevingsaspecten;
2. gezondheidsaspecten;
3. technisch-economische aspecten.

In de praktijk zijn de onder 3. genoemde aspecten de meest in het oog springende en alleen daardoor al vaak de bepalende aspecten. De gebouwen, de outillage en de dienstverlening zijn technisch en economisch bepaald. Tenminste, dat wordt aangenomen, maar zelfs dát is niet altijd het geval. Technische mogelijkheden worden niet of verkeerd toegepast en het economisch principe wordt geweld aangedaan. Daarnaast is er sprake van ongezonde en onveilige situaties en handelwijzen, waarbij de sfeer en dan met name de belevingsaspecten eveneens een negatief beeld vertonen.

Noodzakelijk is daarom een andere benaming. De denkrichting moet 180° draaien: niet de taakstelling, de gebouwde omgeving,

de outillage en de hulpmiddelen zijn de vaststaande gegevens, waarnaar de mens zich moet voegen, zich op moet instellen, zich aan moet passen. Integendeel: de *mens is uitgangspunt*, de mens is wezenlijk en waardevol.

Daarom is de mens zowel vertrekpunt als eindpunt van ons denken en handelen. Vandaar, dat in de praktijk van de dagelijkse verzorging, onderwerp van discussie en onderzoek moet zijn: het gedrag van mensen. Voorwaarde, voor het verwezenlijken van de doelstelling van een huishoudkundig praktikum is dan ook: het gedrag van mensen kwantificeerbaar dus meetbaar maken.

Tot nu toe constateren we twee benaderingswijzen, de natuurwetenschappelijke en de sociale. Instellingen als TNO, KEMA, konsumentenorganisaties, zij allen hebben via een technisch- economische aanpak als studieobject de waren. Dit resulteert onder andere in vergelijkend warenonderzoek. Sociale organisaties hebben de mens en menselijke relaties in de ruimste betekenis als studieobject.

Het bijzondere, het nieuwe en daarom het uitdagende in de benaderingswijze van huishoudkundigen, wordt gevormd door de synthese van bovengenoemde richtingen.

Het menselijk gedrag bij de dagelijkse verzorging vloeit voort uit en berust in feite op, een stelsel van waarden. Deze waarden blijven echter op de achtergrond, het zijn en blijven slechts vage ideeën. Noodzakelijk is daarom studie en onderzoek van waarden, die bepalend zijn voor het huishoudelijk gedrag en de te bereiken resultaten. Gesimplificeerd uitgedrukt bestaat een huishoudkundig praktikum in feite uit: vergelijkend *waarden* onderzoek. Helaas wordt het huishoudelijk gedrag nog zo vaak bepaald door de materiële omstandigheden. Wij moeten echter de materie ondergeschikt maken aan ons gedragspatroon. Niet de waren zijn bepalend maar de waarden.

Als konsumentenopvoeding niet slechts een modebegrip moet blijven, dan zou het bovenstaande daarbij ook uitgangspunt moeten zijn. Konsumentenorganisaties blijven echter steken en raken verstrikt in stoffelijke zaken en komen niet verder dan *'best buy'*. Voor huishoudkundigen biedt deze bijdrage weinig

aanknopingspunten en is in elk geval niet essentieel. De huishoudelijke voorlichting zwemt al jaren droog, zij krijgt geen toelevering van inzichtelijke gegevens of onderzoekresultaten. De konklusie kan niet anders luiden dan de noodzaak voor huishoudkundigen, om zélf aan inzichtelijkheid van probleemstellingen een bijdrage te leveren. Een huishoudkundig praktikum is hiervoor het middel bij uitstek.

Doelstelling van het huishoudelijk praktikum

Een omschrijving van de doelstelling zou kunnen zijn: *'het verantwoord kiezen voor de richting van een oplossing van een probleemstelling met betrekking tot de dagelijkse verzorging van mensen'*. De keuze wordt gemaakt op grond van inzicht in en kennis van de aspecten van een probleem. Een subdoelstelling zou daarom als volgt kunnen worden geformuleerd: *'het kwantificeerbaar, dus meetbaar, maken van invloedsfactoren'*.

Beslissingen worden vaak nauwelijks onderbouwd. Deze berusten dan op niets anders dan vermoedens of meningen. Meninge leiden tot meningsverschillen. Subjectiviteit bij het ontwikkelen van een visie, is als zodanig niet verwerpelijk, mits beargumenteerd. De argumentatie moet onderbouwd zijn door objectieve feiten en cijfers. Van gedachten veranderen op grond van inzicht, heeft een heilzame werking. Het meten is weten vormt de basis en leidt tot denken in zwenken. Een volgende subdoelstelling is dan nog: *'het tegen elkaar afwegen van gekwantificeerde waarden en gefundeerd kiezen voor een hoofdrichting'*. Dit alles moet geoefend kunnen worden, want is het niet zó, dat oefening kunst baart?

Wat meten om wát te weten?

Het huishoudelijk handelen is vergelijkbaar met elke andere (beroeps)taak, zeker in rationeel opzicht. We kunnen immers hierbij ook spreken van offers en resultaat. In de industrie zijn deze begrippen duidelijk omschreven en gekwantificeerd. Dit geldt zowel voor functieindelingen, taakomschrijvingen, werkmethodeontwikkelingen, grondstofverbruik, energieverbruik en tijdnormen alsook voor

de eindkwaliteit. Het eindresultaat of het eindprodukt passeert een controle en moet binnen nauwe toleranties vallen. Dit alles maakt een industrieel proces hanteerbaar, bespreekbaar en bestudeerbaar, men heeft greep op de zaak.

Juist deze vaste begripsbepalingen waarop kan worden beoordeeld en bijgestuurd, missen wij volledig. Om te beginnen, het kwaliteitsbegrip is iets vaags, meestal, afhankelijk van persoonlijke interpretatie. Zelfs dát is niet altijd het geval en berust het normbesef uitsluitend op traditie: het hoort zo! Dan de offers, die wij ons getroosten. Wij ondergaan ons lot in een gelaten sfeer: het moet nu eenmaal. Is dit te pessimistisch of te negatief ingesteld? Waarom wordt huishoudelijk werk dan zo laag gewaardeerd? Zonder deze discussie uit de weg te willen gaan, is het misschien toch zinniger om ons af te vragen, hoe we zicht op de zaak en de taak kunnen krijgen.

Hiervoor gaan we nog eenmaal een vergelijking opzetten met de industrie. Een bedrijfsmatige opzet wordt gekenmerkt door het centraal stellen van *produkt en produktie*. Zowel organisatorisch als ruimtelijk is er sprake van een productielijn, dat is het meest wezenlijke element. De mens en menselijke behoeften zijn sekundair. De hele opzet berust op een doelmatig verloop van de produktie, koel en zakelijk. Sfeer en gezelligheid zijn niet aan de orde, het bedrijf is een werkplaats.

Bij verzorgingssituaties in onze woningen, in horekabetrijven of verpleegtehuizen staan daarentegen de *menselijke behoeften* centraal. Sfeer en gezelligheid zijn hier wezenlijk, de uitvoering van de verzorgende taak is hieraan onderschikt. Het is zelfs zo, dat huishoudelijk werk als een *storende* faktor wordt ervaren. Daarom stellen we onze arbeidsplaatsen verdekt op en verstoppen we onze arbeidsmiddelen, zoals grondstoffen, gereedschap en hulpmiddelen. Opbergen noemen we dat. Telkens halen we alles tevoorschijn, maken gehaast improviserend een werkopstelling en bergen daarna alles keurig (soort bij soort) weer op. In de volksmond heet het dan ook, dat het werk aan de kant is. Deze opzet berust op ondoelmatigheid, de woning is dan ook geen werkplaats maar een verblijfplaats.

Voor ons betekent dit, dat we ons gedrag la-

ten bepalen door uiterlijke verschijningsvormen van stoffelijke zaken. Een vraag begrip als orde en netheid, laat ons letterlijk van het kastje naar de muur lopen. We moeten ons hiervan bewust worden en de uitgangspunten serieus in heroverweging nemen.

Een aantal vragen zullen gesteld en beantwoord moeten worden:

- Als huishoudelijk werk gelijkwaardig is aan ander beroepswerk, waarom stellen we hieraan dan geen duidelijk omschreven eisen?
- Waarom bepalen wij niet voor ons zelf met welke inzet wij onze taak wensen te verrichten? Hoeveel tijd willen wij besteden? Hoeveel inspanning willen wij ons getroosten? Hoeveel geld willen wij besteden?
- Hoe staat het met onze ideeën over persoonlijke en omgevingshygiëne?
- Welk veiligheidsbegrip hebben wij?
- Is orde en veiligheid een doelstelling op zich?

- Als alles blinkt en het stoepje schoon (en glad) is, hoe staat het dan met ons zelf, ons eigen welzijn, onze lichamelijke konditie?

We weten het niet, hoe zouden we het moeten weten? Hier ligt een uitgebreid werkterrein braak voor huishoudkundigen, die meer willen dan uitsluitend afstandelijk discussieren. Wat moet er gebeuren?

- Tijdsbestedingsonderzoek op arbeidskundige basis.
- Analyseren van arbeidsprocessen en bewerkingen.
- Alternatieven voor de arbeidsorganisatie ontwerpen.
- Alternatieven voor indeling en inrichting van elementen.
- Tijdstudies verrichten.
- Werkmethodenonderzoek en verbetering.
- Route schema's en lay-outs maken.
- Fysieke belastingen bestuderen.
- Idem voor mentale belasting.
- Beoordelen van gebruikseigenschappen van apparatuur, gereedschap en hulpmiddelen.

Voorbeelden van toegepast onderzoek

De systematiek van de waardeanalyse gaat uit van een tweedeling: emotionele waarden en functionele waarden.

Emotionele- of belevingswaarden zijn kwanti-

ficeerbaar via benaderingstechnieken der sociale wetenschappen. Zij zijn in hoge mate persoonsgebonden.

Funktionele waaren zijn via arbeidskundige technieken kwantificeerbaar. Het kenmerk hiervan is de algemene geldigheid en toepasbaarheid. Pas dan ontstaat de mogelijkheid om gefundeerd af te wegen en bewust te kiezen voor een alternatief. Wil men graag vrije tijd en staat men op het punt hiervoor een investering te doen, dan kan men pas gefundeerd afwegen, als de reële tijdsbesparing bekend is (en vanzelfsprekend het investeringsbedrag). Dit is een enkelvoudige probleemstelling, bijvoorbeeld bij de aanschaf van een apparaat. Het apparaat is dan de enige mogelijke oplossing. De vraag, of het apparaat tijd bespaart, en hoeveel, wordt eerst beantwoord. Indien bij afweging hierna wordt besloten tot aanschaf, dan kan men voor de volgende vraag: 'welk type' een aantal criteria (zoals ergonomische) opstellen. Tenslotte kan men voor de merkkeuze terecht bij de konsumentenorganisaties.

Voor meervoudige probleemstellingen moeten we enkele fasen doorlopen. Voorbeeld: de gezinskeuken. Hierbij gaan we ons inzicht verdiepen, door telkens een invloedsfaktor te wijzigen. We koken een standaardmenu in een standaardkeuken, met een standaarduitrusting. Hiervan verzamelen we een aantal gegevens, zoals de werkorganisatie, de tijdbesteding, de fysieke belasting, de routing, de werkmethode, e.d. Hierna gaan we zoveel mogelijk van de handelingen mechaniseren. Ook hiervan verzamelen we de gegevens. Het effect van de verschillende vormen van mechanisatie is nu door vergelijking bekend. (N.B. ook kostenberekeningen van beide situaties.) Daarna gaan we de indeling en inrichting van de keuken wijzigen. De gegevens hiervan geven ons inzicht in de vraag, welk effect voor ons de investering loont: apparaat aanschaffen, of de keukenindeling en inrichting aanpakken.

Zo kunnen we vergelijkingen maken op elk ander terrein. Bij het schoonmaakonderhoud tussen vaste en gladde vloerbedekkingen. Bij de wasbehandeling, de natte cel, de droog-

problematiek, het strijken, reparatie van kleding en woningtextiel, de administratie, de inkoop, de voorraadvoorming.

Een stroom van informatie en gegevens opent perspectieven. Huishoudelijk handelen is dan geen op traditie gefundeerd handelen meer. We weten waarover we spreken, we kunnen leiding en voorlichting geven vanuit onze eigen ervaringswereld met concreet onderbouwde gegevens. Een huishoudkundig praktikum maakt niet alleen zaken inzichtelijker, maar werkt ook motiverend.

Enkele konklusies

Huishoudkunde bevindt zich in een vicieuze cirkel. Ons ontbreken de gegevens en wij missen de kennis met betrekking tot de totaliteit van probleemvelden, zoals de gehele voedingsverzorging, de textielbehandeling, of het schoonmaakonderhoud van de woning.

Daarom moeten we ons noodgedwongen bezig houden met bepaalde aspecten en onze visie baseren op deelgegevens, zoals voedingswaarden, ruimtematen of technische eigenschappen van apparaten.

Wat er naar buiten komt, zijn dan ook steevast afgeleide vraagstellingen. Bijvoorbeeld het schoonwassend vermogen van een vaatwasmachine is een afgeleide van de vraag of de afwas gemechaniseerd kan worden. En dat is dan weer een afgeleide vraag van het probleem: we zien zo op tegen de vuile vaat, c.q. tegen de wanorde in de keuken (hetgeen weer samenhangt met de organisatie en de werkmethode van het koken).

Vandaar de noodzaak om te komen tot een integrale benadering met zoveel mogelijk aspecten, zoals hiervoor omschreven. Zolang wij zelf geen sluitende 'overall' visie hebben op de taakverdeling bij de verzorging van mensen, kunnen wij handel en industrie niet kwalijk nemen, dat ze niet met betere produkten komen.

Wij behoren de criteria te formuleren, waaraan de gebouwde omgeving, de inrichting, de apparatuur en de hulpmiddelen moeten voldoen. We liggen achter, laten we snel aan de slag gaan!